

ELS SENYORIUS LAICS DEL CAMP DE TARRAGONA (SEGLE XVIII)

SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ

RESUM

Consideració dels senyorius laics existents al Camp de Tarragona durant el segle XVIII. Es ressaltava que la majoria dels senyorius eren eclesiàstics i pertanyien a l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de Barcelona, les dignitats i canonges del Capítol Catedral de Tarragona, els abats de Poblet i Santes Creus i els comanadors del l'orde de Sant Joan. Els senyors laics es presenten dins de conjunts (marquesat de Tamarit, comtat de les Muntanyes de Prades, comtat de Savallà, els March) i senyorius individuals (Cabra, Querol, La Boella, Masricard, La Montoliva, El Morell). També es mencionen els senyorius compartits, destacant-se el de Salomó.

ABSTRACT

Reflection about the lay domain in Camp de Tarragona during the XVIII century. Most of the domains were ecclesiastic and belonged to Tarragona archbishop, Barcelona bishop, Tarragona Cathedral Chapter dignitaries and canonry, Poblet and Santes Creus abbots and Saint John Knight commamders. Lay domains were in Tamarit marquessate, Prades Mountains earldom, Savallà earldom, March family and individual lordliness such as Cabra, Querol, La Boella, Masricard, La Montoliva and El Morell. We also take into consideration shared lordliness, specially that of Salomó.

Paraules clau: Senyorius, Camp de Tarragona, arquebisbe de Tarragona, bisbe de Barcelona, Capítol Catedral, marquesat de Tamarit, comtat de les Muntanyes de Prades, comtat de Savallà, March, Cabra, Querol, La Boella, Masricard, La Montoliva, el Morell, Salomó.

Keywords: *Domain, Camp de Tarragona, Tarragona archbishop, Barcelona bishop, Cathedral Chapter, Tamarit marquessate, Prades Mountains earldom, Savallà earldom, March, Cabra, Querol, La Boella, Masricard, La Montoliva, El Morell, Salomó.*

Els senyorius setcentistes camptarragonins són els hereus dels sorgits a l'edat mitjana com a resultat de la colonització del Camp de Tarragona¹ efectuada

1. El Camp de Tarragona aplega les comarques de l'Alt Camp, el Baix Camp i el Tarragonès.

durant els segles XII i XIII. L'únic que ha canviat d'aleshores ençà són els posseïdors.

L'arribada dels Borbó no comportà cap alteració substancial en el funcionament del règim senyorial a Catalunya. La Corona, seguint les recomanacions de Patiño, inicià accions destinades a recuperar el control del mer imperi, en el sentit d'aconseguir la reducció del poder senyorial en el terreny de la justícia civil, però permeté que els barons conservessin elements fonamentals per al control de la comunitat, com ara la capacitat de dictar ordenacions o la intervenció en el nomenament dels batlles.

Encara que oficialment els privilegis senyorials no es veïessin seriosament amenaçats per la Nova Planta, i que es mantinguessin als senyors els drets que els asseguraven la continuïtat de la seva principal font d'ingressos –la renda feudal–, la política duta a terme pels Borbó va cercar en tot moment d'interferir en l'exercici de les competències senyorials i va intentar disminuir les seves atribucions, però la majoria d'actuacions governamentals es van produir en el terreny de la jurisdicció i no pas en el del senyoriu territorial (ROVIRA 2009, 74s).

El Camp de Tarragona era majoritàriament de baró, però els barons eclesiàstics (l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de Barcelona, les dignitats i els canonges del Capítol Catedral de Tarragona, els abats de Poblet i Santes Creus i els comanadors de l'orde de Sant Joan), predominaven sobre els laics.

Tenim que a l'Alt Camp eren eclesiàstics el Pla de Santa Maria, Figuerola del Camp, els Garidells, la Masó, el Milà, el Pont d'Armentera, Valls, Vilabella i Vilardona; al Baix Camp ho eren Castellvell del Camp, Coldejou, Duesaigües, Reus, Riudecanyes, Riudecols, Riudoms, la Selva del Camp, Vilanova d'Escornalbou, i Vinyols i els Arcs, i pel que feia al Tarragonès ho eren la Canonja, Constantí, els Pallaresos, la Pobla de Mafumet, la Pobla de Montornès, Renau, la Riera i Virgili –compartit amb el marquès de Tamarit–, Salou, la Secuita, Tamarit (junt amb Monnars i Ferran) –compartit amb el marquès de Tamarit–, Tarragona –mixt amb el rei–, Vilallonga del Camp i Vila-seca.

Quedaven fora del domini eclesiàstic: a l'Alt Camp, Bellavista, Bràfim, Casafort, Farena, Nulles, Puigtinyós, Puigpelat, Querol, la Riba, Rodonyà, Salmella i Vallmoll; al Baix Camp, l'Aleixar, Arbolí, Botarell, Capafonts, Farena, la Febró, Mascalbó, Mas de l'Abat, Maspujols, Mont-ral, la Mussara, la Plana, Prades, la Riba, Samuntà, Vilafortuny, Vilagrassa i Vilaplana; i al Tarragonès, Altafulla, Ardenya, l'Argilaga i Montbuí, la Boella, Creixell, Ferran, els Hospitals, Masricard, Monnars, la Montoliva, el Morell, la Nou, Renau i el Pedrós, la Riera, Roda de Berà, Tamarit, Vespella de Gaià i Virgili.

CONJUNTS SENYORIALS

Tenim el del marquesat de Tamarit, els dels comtats de Prades i de Savallà i el de la família Marc.

Marquesat de Tamarit. Francesc de Montserrat i Vives, bon punt acabada la Guerra de Separació, emprengué un procés adquiridor de senyorijs i drets senyoriaus, aprofitant en fer-ho les urgències i necessitats de bona part de la societat catalana d'aleshores. Totes aquestes compres s'integraren en el marquesat de Tamarit quan aquest fou creat per Carles II l'any 1681. La majoria d'aquests senyorijs es trobaven al Tarragonès i concretament a la sots-comarca del Baix Gaià (baronia d'Altafulla i la Nou -on els marquesos tenien la jurisdicció plena-, Tamarit, Ferran, Monnars, la Riera, Virgili, els Cocons -on la jurisdicció era compartida amb l'arquebisbe de Tarragona-) i el Morell (Francesc de Montserrat entrà en possessió del Morell el 13 de maig de 1652 en què Lluïsa Castell i Terrè, vídua d'Agustí de Montoliu i Saiol, li vengué a carta de gràcia el dret que tenia de lluir-lo de Francesc de Copons) però n'hi havia un al Baix Camp: Botarell (ROVIRA 1992, 12-14). En el temps que ens ocupa els marquesos de Tamarit foren Gertrudis de Montserrat i Vives, Josep de Montserrat i Moles, Josep de Montserrat i de Peguera, Baltasara de Montserrat i d'Ustariz, i Joan Nepomucè de Montserrat, *òlim* de Suelves.

El comtat de les Muntanyes de Prades fou creat per Jaume II a favor de l'infant Ramon Berenguer, el més jove dels seus fills barons. El comtat comprenia l'antiga baronia d'Entença, de la que formaven part els municipis de Colldejou i Pradip, pertanyents al Baix Camp, i diverses poblacions de les comarques de l'Alt Camp (Farena, Mont-ral, la Plana, la Riba i Samuntà) i del Baix Camp (l'Aleixar, Arbolí, Capafonts, la Febró, Maspujols, la Musara, la Plana i Samuntà, Prades, la Riba i Vilaplana). Al segle XVIII el comtat entrà a formar part dels estats de la Casa de Medinaceli, primer, i de la Casa de Fera, després, essent els titulars Luis Francisco de la Cerda y Aragón (1670-1711), Nicolás Fernández de Córdoba y de la Cerda (1711-1739), Luis Antonio Fernández de Córdoba y Spínola (1739-1768), Pedro de Alcántara Fernández de Córdoba y Montcada, (1768-1789) i Luis Maria Fernández de Córdoba y Gonzaba (1789-1806) (JORDÀ 2014, 46).

El comtat de Savallà va ser concedit el juliol de 1599 a Bernat de Boixadors i d'Erill². Comprenia les poblacions de Bellavista, Bràfim, Casafort, Nulles i Vallmoll. Durant el segle XVIII els obtentors del títol foren Joan-Antoni de Boixadors i de Pinós (1672-1745), V comte de Savallà, fill de Joan de Boixadors i Rocabertí, que estigué casat amb Dionísia Sureda de Sant Martí i Xaviera von Berg; com a capità de la coronela defensà Barcelona durant el setge borbònic de 1706; fou governador de Mallorca i acompanyà l'arxiduc Carles a Viena on

2. *Grandezas y Títulos del Reino. Guía oficial.* Madrid: Ministerio de Justicia, 2002, 671.

fou director de la capella imperial de música. El succeí el seu fill Bernat-Antoni de Boixadors i Sureda de Sant Martí (1702-1755), VI comte de Savallà, casat amb Cecília-Faustina de Chaves; fou ambaixador a Portugal i morí víctima del terratrèmol de Lisboa. El darrer comte de Savallà setcentista fou Ferran-Felip de Boixadors i de Chaves que prengué per muller a Teresa Palafox; també fou ambaixador d'Espanya en diverses corts europees (GAVALDÀ 1983, 84s).

Els Marc. Salvador de Marc i Bellver empenyé a partir de 1760 una decidida operació de compra de senyoriu al Camp de Tarragona i a altres comarques. Referint-nos al Baix Camp i el Tarragonès, la primera adquisició fou el senyoriu de Vilafortuny que, l'agost de 1760 i per 23.000 lliures, comprà a Josep Galceran de Pinós, marquès de Barberà. El 1773 aprofità l'expulsió dels jesuïtes per aconseguir el conjunt senyorial de Creixell, Roda, Berà i la Quadra de Masnou al Tarragonès el qual havia estat propietat del col·legi barceloní de Betlem (ROVIRA 2003, 28). A la mort de Salvador de Marc (1787) els senyoriu passaren a les mans del seu fill i hereu Francesc de Marc i Santgenís (1738-1815).

SENYORIUS MIXTES

Com ja ha estat dit, eren senyoriu compartits la Riera, Virgili, Tamarit, Ferran, Monnars, els Cocons, Tarragona i Salomó.

Pel que fa a Salomó cal dir que en començar el segle XVIII els senyors eren els Copons, de Perpinyà, i el prior de Sant Pau del Camp, de Barcelona, els quals gaudien dels drets senyorials de manera comuna i per indivís. Els senyors laics setcentistes de Salomó foren Miquel de Copons i de Tamarit, que fou conseller del Consell Sobirà del Rosselló, es casà amb Maria-Teresa de Reard i Batlle i morí a Perpinyà el 5 de juliol de 1732. El següent senyor fou Francesc de Copons i d'Oms, nét de Miquel de Copons i de Tamarit que el 1765 es veié compel·lit per les necessitats econòmiques a vendre a carta de gràcia els drets senyorials que tenia sobre Salomó a Tomàs Vives i Plana, comerciant d'Altafulla, per vuit milers de lliures; els Vives es titularen senyors de Salomó fins el 10 de maig de 1778 en què Francesc de Copons rescatà els drets senyorials salomonencs retornant els diners que havien pagat al seu dia, més les despeses fetes en diversos edificis propis de la senyoria, al doctor Tomàs Vives i Plana, fill i hereu del comprador; un cop recuperat Salomó, Francesc de Copons el senyorejà fins a la seva mort esdevinguda a París l'any 1786. Del matrimoni de Francesc de Copons i d'Oms amb Maria-Josepa d'Oms i de Riu-Montalt nasqué Magdalena de Copons i d'Oms que fou la última senyora del llinatge Copons. Magdalena de Copons fou succeïda pel seu fill Josep de Reard i de Copons, nascut del matrimoni amb Josep de Reard, que fou el darrer senyor setcentista de Salomó (ROVIRA 2013, 23s.).

SENYORIUS INDIVIDUALS

Alt Camp

Dins d'aquesta comarca hi ha els de Cabra, Querol i Esblada, Rodonyà, el Rourell i Salmella.

Cabra. Cristòfor de Potau i Oller, I comte de Vallcabra, adquirí l'any 1698 a José Antonio de Orozco y Manrique de Lara aquest senyoriu conjuntament amb Sarral, Vallcervera i la Quadra de Conill. A la mort de Cristòfor, el senyoriu passà al seu fill Josep de Potau i de Ferran, II comte de Vallcabra, que al seu torn fou heretat pel fill Carles-Cristòfol de Potau i de Dalmases, III comte de Vallcabra. L'últim senyor del llinatge Potau fou Pau-Ignasi de Potau i de Dalmases, IV comte de Vallcabra i germà de l'anterior senyor, ja que el 1772 vengué Cabra a Joaquín de Osorio-Orozco-Manrique de Lara, VI marquès de Mortara, després d'un llarg plet. El darrer senyor setcentista de Cabra fou Benito de Osorio-Orozco-Manrique de Lara y Lasso de la Vega, VII marquès de Mortara el qual morí el 16 d'octubre de 1800 (CAPDEVILA 1985, 58, 59, 63).

Querol. Esdevingué un senyoriu dels Saiol com a resultat del matrimoni de Rafaela de Barberà amb Lluís de Saiol. El primer Saiol pròpiament baró de Querol fou Felicià de Saiol i de Barberà que en segones noces es casà amb Maria de Quarteroni i fou pare de Felicià de Saiol i de Quarteroni, el primer baró setcentista del llinatge. De 1726 a 1735 figura com a baronessa de Querol Jacinta-Flora d'Ortiz, vídua de Lluís de Saiol i de Barberà³. Fill i hereu de Lluís de Saiol i de Jacinta-Flora d'Ortiz és Carles de Saiol a qui trobem, el setembre de 1745, actuant com a baró de Querol⁴. Aquest senyor fou succeït pel seu fill del mateix nom que, el maig de 1764 era menor de dies⁵ i que, pel setembre de 1779, encara era baró de Querol⁶.

Baix Camp

Se situen els del Mas de l'Abat, i Mascalbó.

Tarragonès

Tenim els d'Ardenya, la Boella, Masricard, Montoliva, el Morell i Vespella de Gaià.

La Boella. Durant el segle XVIII i també durant el XIX, la Boella estigué en

3. ACAC (Arxiu Comarcal de l'Alt Camp) Protocols de Valls, sign. 682. AHT (Arxiu Històric de Tarragona), sign. 4567, f. 12.

4. ACAC. PV (Protocols de Valls), sign. 862, f. 174.

5. ACAC. PV., sign. 1069, f. 60.

6. AHT. Registre d'Hipoteques de Montblanc, volum 14, f. 226v.

mans dels Siscar, domiciliats a Agramunt. Segons la *Descripción del Corregimiento de Tarragona*, era de Ramon de Siscar i Gravalosa (ROVIRA; DASCA 1995, 39) i el 1777 i 1778 ho era de Manuel de Siscar i de Fivaller al que succeí el seu fill Ramon de Siscar i de Rocabruna⁷.

Masricard. Durant el segle XVIII els senyors de Masricard foren els Llar com a conseqüència del matrimoni de Maria Gràcia de Ponç i de Sacosta, senyora de Masricard, amb Josep-Francesc de Llar i de Pasqual-Cadell, I comte de Llar. El primer senyor del llinatge Llar fou Francesc-Josep de Llar i de Ponç, II comte de Llar, que prengué possessió del senyoriu el 10 de desembre de 1710. El succeí la seva filla Maria Teresa de Llar i de Vertamon, III comtessa de Llar, que el 1737 es maridà amb Bonaventura de Planella i Teixidor, senyor de Granera i Castellcir. A finals de segle Masricard passà als Planella en la persona de Francesc-Gaietà de Planella i de Llar, IV comte de Llar (FUENTES 1989, 148s.).

La Montoliva. En l'actualitat la Montoliva és una masia del municipi de Vilallonga del Camp. Inicialment la Montoliva fou coneguda com la Torre, però als primers anys del segle XV passà a ser anomenada la Montoliva pel fet d'haver esdevingut propietat de Joana de Jorba, vídua de Galceran de Montoliu (PRÉ 1984, 662s). Durant el segle XVIII els senyors de la Montoliva foren els Magrinyà i, concretament, Pau Magrinyà i Maimó, del 1700 al 1728, i Josep Magrinyà i Girona que regí la Montoliva durant 73 anys, de 1728 a 1801. Josep Magrinyà, el 1785, aconseguí el privilegi de ciutadà honorat de Barcelona (ROVIRA 2006, 8-10).

El Morell. L'any 1686 Lluïsa Castells i Terrè i el seu fill Plàcid de Montoliu interpel·laren a Francesc de Montserrat per tal que signés la revenda del senyoriu del Morell a favor d'ells. Com que es negà s'inicià un plet llarguíssim entre els Montoliu i els Montserrat que no acabà fins el 20 d'agost de 1769 en què acabà amb una concòrdia per la qual Baltasara de Montserrat, V marquesa de Tamarit, renunciava als drets que tenia sobre el senyoriu a canvi d'una indemnització de 8.521 lliures i 16 sous i una peça de terra de 10 jornals i un quartó situada al terme del Morell (RECASENS 1985, 52-55). Els senyors Montoliu setcentistes foren Plàcid de Montoliu i de Boixadors (1696-1774) i Plàcid de Montoliu i de Bru (1767-1848).

7. AHT. Protocols de Reus, sign. 4953, f. 111; 4954, f. 352.

BIBLIOGRAFIA

- CAPDEVILA I MIQUEL, Tomàs (1985): *Notes històriques de la vila*. Sarral: Ajuntament de Sarral.
- FERNÁNDEZ TRABAL, JOSEP (2013): *Els Desvalls i Catalunya. Set-cents anys d'història d'una família noble catalana*. Lleida: Pagès Editors.
- FLUVIÀ, Armand de (1971): "Apreciació genealògica", a: DD.AA.: *Els Castells Catalans*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- FUENTES GASÓ, Manuel (1989): *Esglésies i senyorijs de la Canonja i Masricard*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví.
- GAVALDÀ I TORRENTS, Antoni (1983): *El llibre de Vallmoll*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.
- GIFRE I RIBAS, Pere (2007): "Família i patrimoni a l'Època Moderna segle XVI-XVIII", a: *Història dels Llupià (1088-1771) i dels seus llinatges incorporats: Icard, Roger i Vallseca*. Canet: Edicions Trabucaire.
- JORDÀ FERNÁNDEZ, Antoni (2014): *Guia de Prades*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- PIÉ, Joan (1984): *Annals inèdits de la vila de la Selva del Camp de Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- RECASENS I COMES, Josep M. (1985): *El senyoriu del Morell, 1173-1835*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- ROVIRA I GÓMEZ, Salvador-J. (1992): *El marquesat de Tamarit (1681-1837)*. Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla.
- ROVIRA I GÓMEZ, Salvador-J. (2003): *Els March, darrers senyors de Creixell i Roda de Berà*. Valls: Cossetània.
- ROVIRA I GÓMEZ, Salvador-J. (2006): "La baronia de la Montoliva", *Tag*, 41, p. 8-10.
- ROVIRA I GÓMEZ, Salvador-J. (2009): *Noblesa catalana de l'edat moderna. El cas de les comarques meridionals*. Benicarló: Onada Edicions.
- ROVIRA I GÓMEZ, Salvador-J. (2013): *Salomó setcentista*. Tarragona: Silva editorial.
- ROVIRA SORIANO, Jordi; DASCA ROIGÉ, Andreu (1995): *Descripció del Corregiment de Tarragona*. Tarragona.